

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДРОНОВ СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 347.91/.95

**ТЕМПОРАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО
СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Братель Олександр Григорович,

Адвокатське бюро «Олександр Братель», керуючий

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Фурса Світлана Ярославівна,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

завідувач кафедри нотаріального та

виконавчого процесу і адвокатури

кандидат юридичних наук, доцент

Дрішлюк Андрій Ігорович,

Одеський апеляційний суд,

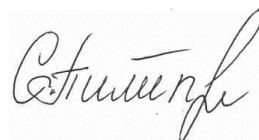
заступник голови суду

Захист відбудеться 25 вересня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий 23 серпня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На кожному етапі розвитку української держави принципи цивільного судочинства еволюціонують та удосконалюються з урахуванням політичних потреб і соціально-економічних перетворень, відображаючи загальну спрямованість цивільного процесуального права та його найважливіших інститутів.

Сучасна правова доктрина характеризується цілою низкою наукових досліджень, присвячених вивченню особливостей реалізації цивільних процесуальних принципів. Варто зазначити, що процесуальні принципи повсякчас ставали предметом прискіпливої уваги вчених різних історичних періодів, оскільки саме принципи формують уявлення про основоположні засади цивільного судочинства.

В основі цивільного процесуального права знаходяться процесуальні принципи, що окреслюють головні напрями функціонування цієї галузі права. При цьому, саме темпоральні принципи вказують на динамізм цивільного судочинства, адже за їх допомогою забезпечується мінімізація використання як матеріальних, так й людських ресурсів під час розгляду та вирішення конкретної цивільної справи.

Загалом, темпоральні принципи виступають своєрідними процесуально-визначальними орієнтирами, закріплюючи не лише строковість реалізації обсягу процесуальних прав та обов'язків учасників судового процесу, а й регламентуючи часові повноваження суду під час розгляду цивільної справи.

Одним з етапів розпочатої у 2016 році судової реформи стало прийняття Верховною Радою України 03.10.2017 нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Зазначена правова подія науковим співтовариством була сприйнята як своєрідний каталізатор для проведення нових досліджень у сфері функціонування цивільної процесуальної науки, зокрема дослідження питань особливостей реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства. Слід визнати, що саме процесуальні принципи розкривають «дух» закону, зумовлюючи подальший розвиток як наукових досліджень в окресленій сфері науки (шляхом обговорення найбільш проблемних питань), так й практики безпосередньої їх реалізації. При цьому, саме темпоральні принципи цивільного судочинства визначають його динамізм та ефективність.

Питання становлення та розвитку новітніх підходів до класифікації принципів цивільного судочинства не залишаються поза увагою як дослідників цивільно-процесуальної науки, так й юристів-практиків. На особливість реалізації цивільних процесуальних принципів, у тому числі темпоральних, впливають як стан нормативно-правового регулювання цієї сфери, так й результати запровадження судової реформи, оскільки саме завдяки їй стало можливим «вдихнути» в цивільне судочинство сучасні та ефективні процесуальні механізми, започаткувати нові процесуальні інститути, удосконалити існуючі процедури розгляду цивільних справ шляхом впровадження накопиченого теоретичного та практичного досвіду.

Перш ніж певна законодавча ініціатива отримає своє закріплення у вигляді норми ЦПК України, її має бути всебічно досліджено, насамперед, у науковому аспекті. Таке поєднання наукового підходу та законодавчої діяльності сприятиме виробленню найбільш науково виважених нормативних положень, прийняття та втілення яких забезпечить ефективність цивільного судочинства.

Значна тривалість розгляду цивільних справ залишається найбільш актуальною та невирішеною проблемою сучасного цивільного судочинства. Застосування комплексного наукового підходу до пошуку шляхів розв'язання зазначеної проблеми дозволить сформулювати теоретичне підґрунтя для впровадження найбільш ефективних засобів процесуальної економії.

Здійснення оцінки ефективності процесуальної економії можливе тільки за умови, коли законодавство набуло більш сталого характеру й змісту, а практика застосування таких нормативних положень є більш-менш сформованою.

На різних етапах розвитку цивільної процесуальної доктрини питання реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства досліджували як вітчизняні, так й зарубіжні вчені, зокрема: О. В. Андрійчук, О. В. Басай, С. С. Бичкова, О. Г. Братель, С. В. Васильєв, Є. В. Васьковський, К. В. Гусаров, О. В. Дем'янова, А. І. Дрішлюк, Я. П. Зейкан, І. О. Ізарова, О. В. Ісаєва, О. Ф. Козлов, В. В. Комаров, С. О. Короед, О. О. Красавчиков, В. О. Лагута, Н. Л. Луців-Шумська, В. В. Луць, О. В. Немировська, І. Г. Оборотов, М. О. Рожкова, О. В. Рожнов, З. В. Ромовська, О. С. Ткачук, В. І. Тертишников, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, Н. Л. Шумська, В. П. Яковлєв, В. В. Ярков та інші.

Разом з тим, більшість наукових досліджень з питань окресленої проблематики мали фрагментарний характер. Відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства та наявність цілого ряду нормативних неузгоджених питань у зазначеній сфері правовідносин призводить до виникнення колізій у вітчизняному цивільному процесуальному законодавстві, що свідчить про необхідність системного аналізу цілої низки загальнотеоретичних та практичних питань цієї проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 роки, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275 та відповідно до річних планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015-2019 роки.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень, наукових пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення цивільного процесуального законодавства в частині застосування темпоральних принципів цивільного судочинства.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- охарактеризувати та виокремити джерела дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства;
- визначити методи наукового пізнання, які є інформативними під час методологічного дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства, зокрема із числа загальнофілософських та спеціальних (конкретно-наукових) методів;
- сформулювати авторське визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства» та виокремити його складові ознаки;
- розкрити зміст принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства;
- з'ясувати зміст принципу процесуальної економії як запоруки підвищення ефективності цивільного судочинства;
- визначити роль темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми;
- дослідити особливості прояву темпоральних принципів на стадії судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції;
- визначити процесуальну роль темпоральних принципів цивільного судочинства на стадії розгляду цивільної справи в порядку апеляційного провадження;
- окреслити специфіку прояву темпоральних принципів у контексті перегляду судових рішень Верховним Судом;
- сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення положень цивільного процесуального законодавства України щодо підвищення ефективності реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають при застосуванні судом та учасниками судового процесу темпоральних принципів цивільного судочинства під час розгляду та вирішення цивільних справ.

Предметом дослідження є темпоральні принципи цивільного судочинства України.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальні та приватно-наукові методи пізнання правових явищ. Методологічною основою дослідження є *діалектико-матеріалістичний метод* пізнання соціальних явищ та процесів, який надав можливість розкрити природу темпоральних принципів цивільного судочинства під час розгляду цивільних справ та простежити їх прояв на окремих його стадіях (підрозділи 1.3, 2.1). Використання *системно-структурного методу* дозволило встановити різновиди процесуальних принципів зазначеної категорії, розкрити їх характерні особливості та визначити їх роль під час розгляду в суді першої інстанції, апеляційного та касаційного розгляду (підрозділи 2.2.-2.4, 3.1-3.3.). За допомогою *порівняльно-правового методу* проаналізовано погляди вчених стосовно визначення теоретичного поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства», а також підходи до виокремлення класифікаційних критеріїв для

проведення диференціації зазначених процесуальних принципів, крім того норми чинного цивільно-процесуального законодавства України і законодавства інших держав, які регулюють процес розгляду цивільних справ із застосуванням темпоральних принципів цивільного судочинства (підрозділи 2.1.-2.4). Завдяки *формально-юридичному методу* опрацьовано норми чинного Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та підготовлено ряд пропозицій, направлених на вдосконалення та впровадження більш ефективних положень зазначеного кодексу (підрозділи 3.1-3.3.). У свою чергу, важливе місце під час дослідження носив *історико-правий метод*, за рахунок, якого стало можливо простежити процес формування темпоральних принципів у цивільному процесі, встановити етапи їх розвитку, а також динаміку становлення ідей та поглядів учених у зазначеній сфері (підрозділ 1.3.).

Емпіричну базу дослідження склали статистичні дані та матеріали судової практики загальних місцевих, апеляційних судів та Верховного Суду, а також Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є самостійним комплексним науковим дослідженням, у якому здійснено аналіз темпоральних принципів цивільного судочинства, у тому числі особливості їх реалізації та застосування на різних стадіях цивільного процесу. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

- запропоновано авторське визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства», під якими пропонується розуміти керівні нормативні засади цивільного процесуального законодавства, що носять фундаментальний та універсальний характер, встановлюючи найбільш значимі часові орієнтири для здійснення цивільного судочинства в цілому, так й вчинення окремих процесуальних дій, зокрема;

- здійснено поділ принципів цивільного судочинства за критерієм «темпоральності» на основні (у яких зазначений критерій є головним, тобто таким, що вирізняє його з-поміж інших та домінує над ними) та суміжні (у яких «темпоральність» є лише однією зі складових характеристик). До числа основних темпоральних принципів цивільного судочинства пропонується відносити: принцип розумного строку розгляду справи та принцип процесуальної економії; до суміжних – принцип пропорційності, формалізму, ефективності процесуального судочинства та недопустимості зловживання процесуальними правами;

- сформульовано поняття принципу розумного строку розгляду справи, який полягає у вчиненні, у найкоротший строк судом та учасниками судового процесу дій, що є достатніми для ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб;

- визначено особливості застосування та напрями впливу темпоральних принципів на реалізацію складових елементів цивільної процесуальної форми. Обґрунтовується теза про те, що нормативне закріплення темпоральних принципів

виступає гарантією ефективності здійснення захисту прав та законних інтересів учасників судового процесу. Доведено, що темпоральні принципи цивільного судочинства впливають на діяльність суду та визначене коло учасників судового процесу, регламентуючи та стимулюючи їх процесуальну поведінку;

удосконалено:

– підходи до розуміння ролі та місця темпоральних принципів у механізмі ефективної реалізації завдань цивільного судочинства. Відстоюється думка про те, що на сучасному етапі функціонування судової влади в Україні дієвість реалізації темпоральних принципів залежить не лише від неухильного дотримання судом та учасниками судового процесу темпоральних складових цивільного процесуального законодавства, а й від об'єктивних чинників (відсутність належної кількості суддів, низький рівень матеріально-технічного забезпечення судів тощо);

– теоретичні положення щодо визначення ключових ознак реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства до яких віднесено, зокрема, такі: обов'язковість, індивідуальність та системність;

– наукові підходи до визначення етапів, на яких темпоральні принципи цивільного судочинства знаходять своє безпосереднє застосування в рамках апеляційного перегляду судових рішень, зокрема, прийняття учасником справи рішення про подання апеляційної скарги, безпосереднє подання апеляційної скарги до суду та розгляд справи судом апеляційної інстанції.

дістало подальший розвиток:

– розкриття сутності принципу розумного строку розгляду справи за рахунок виведення класифікаційних критеріїв оцінки розумного строку: об'єктивні (правова та фактична складності справи, загальна тривалість провадження по справі); суб'єктивні (поведінка учасників справи, органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для учасника справи;

– положення стосовно окремих характеризуючих аспектів принципу процесуальної економії. Вказаний принцип слід вважати безпосередньо впровадженим під час розгляду цивільної справи у випадку, якщо цивільну справу розглянуто в найкоротші строки з використанням мінімальних економічних, трудових ресурсів, без допущення необґрунтованих відкладень судових засідань та оголошення занадто тривалих перерв у розгляді справи;

– твердження щодо співвідношення достатнього та розумного строку, яке полягає в тому, що достатній строк є мінімально необхідний проміжок часу для вчинення процесуальної дії, а розумний – максимальний строк, у межах якого сторони здійснюють доведення своїх вимог та заперечень.

На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України, зокрема:

1) пропонується викласти в новій редакції ч. 1 ст. 163, ч. 2 ст. 219, ч. 1 ст. 143, п. 2 ч. 1 ст. 148, ч. 1, 5 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187 ЦПК України;

2) доповнити ч. 3 ст. 2 ЦПК України пунктом 13; ЦПК України ст. 13¹ «Процесуальна економія»; ч. 2 ст. 354 ЦПК України новими абзацами, ЦПК України ст. 394¹ «Оскарження дій судді-доповідача».

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

- *у правотворчій діяльності* – під час підготовки законодавчих і підзаконних нормативних актів, з метою подальшого вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства України;
- *у правозастосовній діяльності* – під час розгляду і вирішення справ у порядку цивільного судочинства;
- *у науково-дослідній діяльності* – під час здійснення подальших наукових досліджень проблематики темпоральних принципів цивільного судочинства;
- *в освітньому процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільний процес», а також відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 22 квітня 2019 року).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Дніпро, 3-4 листопада 2017 р.); «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 1-2 грудня 2017 р.); «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 17-18 серпня 2018 р.); «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 24-25 серпня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено в десяти публікаціях, у тому числі в чотирьох статтях опублікованих у наукових фахових виданнях України, двох статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, чотирьох тезах виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою і завданнями дослідження. Робота включає анотацію державною та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, три розділи, які містять десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (257 найменувань на 23 сторінках) та вісім додатків (на 14 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з яких основного тексту – 188 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, відображено зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження. Відповідно до результатів дослідження висвітлено основні положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, публікації за темою дисертації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Стан наукової розробки проблем темпоральних принципів цивільного судочинства» містить детальне та комплексне дослідження

теоретичних напрацювань, що сформувались у науці цивільного процесуального права та стали основою для вивчення темпоральних принципів цивільного судочинства, розкриваючи їх сутнісні характеристики.

Для більш змістовного розкриття сутності наукової розробки проблем темпоральних принципів цивільного судочинства запропонована рівнева схема їх дослідження, яка дозволяє детальніше та у повній мірі вивчити предмет дослідження. Дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства відповідно до запропонованої схеми здійснюється за п'ятьма рівнями: законодавча регламентація, навчальна література (підручники, навчальні, навчально-методичні посібники, практикуми, методичні рекомендації тощо), монографічні дослідження, дисертаційні дослідження та наукові статті.

Аналіз наявного нормативно-правового регулювання процесуальних правовідносин та висловлених наукових позицій з окресленої тематики здійснено у відповідності до визначеної часової періодизації. Перший етап (базовий), в межах якого відбувалося формування основних правових, процесуальних положень у вигляді першоджерел темпоральних принципів цивільного судочинства, який бере свої витoki з римського приватного права. Другий етап (проміжний) – формування цивільного процесуального законодавства, який охоплює судову реформу 1864 року та період з 1923 до 1991 років. Третій етап (сучасний), що розпочався у 1991 році, включає становлення новітньої української правової доктрини та формування національного цивільного процесуального законодавства.

Аргументовано, що визначальним критерієм людської діяльності в сучасних умовах стає швидкість та ефективність вирішення повсякденних питань із мінімальним використанням часових, фінансових та людських ресурсів. Аналогічний підхід притаманний також сфері цивільних процесуальних правовідносин. Як результат, темпоральний зміст цивільного судочинства можна розглядати з двох позицій – зі сторони особи, яка звертається до суду за захистом порушених прав та законних інтересів, та з позицій функціонування судової гілки влади. Особи, які обрали юрисдикційний спосіб захисту порушених прав та законних інтересів очікують отримати швидкий та позитивний результат – відновлення порушених прав чи законного інтересу, встановлення юридичного факту тощо. Завдання судової гілки влади, в особі кожного окремого взятого судді, полягає у вжитті дієвих та ефективних заходів, направлених на максимально оперативний розгляд та вирішення цивільної справи, зокрема, шляхом своєчасного повідомлення учасників процесу про дату та час судового засідання, недопущення порушення порядку під час судового розгляду, прискання зловживанню процесуальними правами учасниками судового процесу. Отже, лише поєднання «зусиль» обох сторін дозволить досягти кожною з них поставленої для себе процесуальної мети, що в кінцевому результаті забезпечить дотримання як приватного інтересу осіб, які звернулися до суду за захистом порушених прав чи законних інтересів, так й публічного інтересу держави.

У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства» зазначено, що методологію дослідження темпоральних

принципів слід розглядати як сукупність способів та засобів теоретичного та емпіричного інструментарію, завдяки яким стає можливим розкрити зміст досліджуваного явища та підтвердити достовірність одержаних умовиводів.

Визначено, що відповідно до поставлених мети і завдань основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, застосування діалектичного методу дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства сприяло визначенню їх змісту та соціального призначення, дозволивши сформулювати рекомендації щодо удосконалення їх реалізації. Системний метод використовувався для визначення місця досліджуваних принципів у структурі цивілістичного процесу та виявлення зв'язків, що існують у середині принципів цивільного судочинства. Системно-структурний метод сприяв отриманню різнопланової інформації про темпоральні принципи цивільного судочинства, яка дозволила вибудувати їх ієрархію, визначити характерні ознаки кожного з них та встановити їх місце у загальній системі цивільного процесу. Формально-догматичний метод застосовувався для розмежування та формування власного понятійного апарату дослідження, у тому числі при тлумаченні правової категорії «темпоральні принципи», а також розкритті змісту понять «засади», «ідеї», та їх співвідношення із поняттям «принципи». Герменевтичний метод сприяв більш точному тлумаченню норм цивільного процесуального законодавства, що регламентують реалізацію темпоральних принципів цивільного судочинства. За допомогою історико-правового методу проаналізовано процес формування темпоральних принципів, встановлено етапи їх розвитку та з'ясовано наслідковість їх впливу на цивільні процесуальні правовідносини.

У підрозділі 1.3 *«Гене́за впливу темпоральних принципів на регулювання цивільних процесуальних правовідносин»* акцентовано увагу на тому, що ця категорія принципів здійснює безпосередній вплив на цивільні процесуальні правовідносини. Водночас недотримання учасниками судового процесу визначених ЦПК України або встановлених судом конкретних строків для вчинення окремих процесуальних дій у переважній більшості випадків призводить до відкладення розгляду справи на інший час або надання додаткового строку для вчинення такої процесуальної дії. Все це негативно впливає на тривалість розгляду цивільної справи, затягуючи прийняття відповідного рішення суду, змушуючи використовувати тим самим додаткові матеріальні та людські ресурси.

Досліджувані види процесуальних принципів упродовж їх історичного розвитку здійснювали вплив на цивільні процесуальні правовідносини, що складались у певний період часу, формуючи тим самим практику застосування цивільних процесуальних норм. Доведено, що головне призначення темпоральних принципів цивільного судочинства полягає у формуванні процесуальної дисципліни серед учасників судового процесу.

Аналіз процесуальних аспектів формування цивільного судочинства в його історичній ретроспективі дозволив системно підійти до вивчення процесуального законодавства у вигляді цивільних процесуальних кодексів радянського періоду (1923 р., 1963 р.) та періоду незалежної України (2004 р., 2017 р.). Дослідження

положень зазначених кодексів дозволило узагальнити динаміку зміни поглядів законодавця на строковість цивільного судочинства України, а також провести порівняльний аналіз особливостей регулювання зазначеного виду правовідносин у цивільному процесуальному законодавстві пострадянських країн.

Обґрунтовано, що законодавче регулювання строків вчинення окремих процесуальних дій учасниками судового процесу слід безпосередньо пов'язувати з періодами проведення відповідних правових реформ, які, еволюціонуючи, впливають на удосконалення процесуального порядку вирішення цивільних справ. Позитивним прикладом таких процесів можна вважати закріплення у ч. 3 ст. 2 ЦПК України одного з основних темпоральних принципів цивільного судочинства – розумності строків розгляду справи судом. При цьому, редакція ЦПК України 2004 року не містила зазначеного положення, згадуючи тільки в деяких статтях про розумність строків розгляду справи, натомість у ЦПК України 1963 року взагалі не згадується про розумність строків розгляду цивільних справ.

Зроблено висновок про те, що чинний ЦПК України є найбільш прогресивним та сучасним, оскільки, закріпивши темпоральні принципи цивільного судочинства у своїх положеннях, останнім було надано статусності та акцентованого застосування під час розгляду цивільних справ. Таким чином, фактичне закріплення відповідних темпоральних процесуальних принципів у положеннях ЦПК України здійснює безпосередній вплив на цивільні процесуальні правовідносини та виступає їх невід'ємним регулятором.

Розділ 2 «Загальна характеристика темпоральних принципів цивільного судочинства України» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та види темпоральних принципів цивільного судочинства»* встановлено, що на теперішній час існує ціла низка доктринальних підходів до визначення цивільних процесуальних принципів крізь призму правових принципів, що дозволяє провести їх групування за окремими напрямками. Першу, найбільш чисельну групу, складають позиції тих учених, які визначають процесуальні принципи як ідеї. Другу групу складають позиції тих науковців, котрі визначають правові принципи через призму «загальних засад», а третю – вчені, які покладають в основу розуміння правових принципів твердження, що це не що інше, як вихідне положення.

Здійснено характеристику ознак темпоральних принципів цивільного судочинства шляхом виокремлення тих з них, що є спільними для цивільних процесуальних принципів у цілому, а саме їм притаманний фундаментальний характер, універсальність, об'єктивність, наукова обґрунтованість, мобільність (динамічність), демократичність. Наголошується, що головною відмінною рисою процесуальних принципів цієї категорії слід вважати їх строковий фактор.

Виконане дослідження дозволило сформулювати авторське визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства», під якими пропонується розуміти керівні нормативні засади цивільного процесуального законодавства, що носять фундаментальний та універсальний характер, встановлюючи найбільш значимі часові орієнтири для здійснення цивільного судочинства в цілому, так й вчинення окремих процесуальних дій, зокрема.

У підрозділі 2.2 «Характеристика принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства» наголошується, що лише практична реалізація цього принципу дозволяє отримати повну інформативну картину про темпоральні принципи цивільного судочинства. У процесі дослідження знайшли відображення доктринальні підходи до формування визначення поняття «розумних строків», а також їх значення для сфери цивільного судочинства. Виконаний аналіз наявних наукових праць дозволив виокремити умовні групи позицій вчених щодо досліджуваного питання. Першу групу складають представники, які розкривають поняття «розумного строку», даючи загальне уявлення про строковість реалізації кожним учасником судового розгляду своїх процесуальних прав. Друга група об'єднує тих, хто робить акцент на характеристиці окремих рис розумності строків. Третя – узагальнює погляди вчених, які виокремлюють як ключовий елемент розумності строків часовий проміжок між початком та закінчення реалізації права особи на захист своїх прав та інтересів.

Встановлено, що принцип розумного строку розгляду справи характеризується наявністю таких рис. По-перше, розумні строки розгляду цивільної справи виступають процесуальним інструментарієм, що дозволяє забезпечити своєчасність реалізації прав осіб чиї права зазнали порушення, адже звертаючись до юрисдикційного способу захисту кожен учасник справи має на меті отримати у найкоротші строки позитивний для нього процесуальний результат. Розумний строк розгляду справи набуває вирішального значення під час вчинення певної процесуальної дії, тим самим впливаючи на тривалість окремих стадій цивільного процесу та прийняття відповідних процесуальних рішень. По-друге, за рахунок безпосередньої реалізації зазначених строків цивільний процес стає більш динамічним, оперативним та ефективним, досягаючи тим самим обрання найбільш оптимальних, як процесуальних механізмів, так й процесуальних дій учасниками судового процесу. По-третє, завдяки розумним строкам розгляду цивільної справи досягається стабільність цивільних процесуальних правовідносин, з огляду на регламентований часовий режим їх реалізації.

У підрозділі 2.3 «Принцип процесуальної економії як чинник підвищення ефективності цивільного судочинства» зазначається, що в сучасній доктрині цивільного процесуального права зміст принципу процесуальної економії розкривається крізь призму таких його складових як простота та швидкість. Процесуальна економія розглядається як сукупність процесуальних дій, які є зрозумілими для осіб, що звертаються за судовим захистом, а самі процесуальні дії не обтяжені формалізмом та перенасиченістю відповідних процедур. Швидкість цивільного процесу розглядається з урахуванням того, що суд та учасники судового процесу, зокрема учасники справи та їх представники, зацікавлені в тому, щоб у найкоротші строки досягти поставлених перед собою цілей, шляхом дотримання визначених цивільним законодавством часових вимог. Обґрунтовано, що процесуальна економія є одним з ключових елементів цивільного судочинства, оскільки для кожного учасника справи

визначальним залишається той факт, щоб фінансові витрати на розгляд цивільної справи були мінімізовані.

Здійснений комплексний аналіз наукових підходів до розкриття змісту складових принципу процесуальної економії дозволив сформулювати авторське визначення поняття «принцип процесуальної економії», під яким слід розуміти поєднання в межах розумних строків встановлених процесуальним законодавством інституцій, які забезпечують раціональність та ефективність розгляду цивільної справи із мінімальним витрачанням фінансових та людських ресурсів.

У порядку ініціативи законодавчого змісту обґрунтована необхідність доповнення ч. 3 ст. 2 ЦПК України пунктом 13 «процесуальна економія» та статтею 13¹ «Процесуальна економія».

У підрозділі 2.4 *«Роль темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми»* визначено, що сутність темпоральних принципів цивільного судочинства розкривається через їх функціональні особливості. Регулятивна функція визначає строковість вирішення питання про захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права, свободи чи інтересу особи. Крім того, темпоральні принципи цивільного судочинства визначають часові рамки поведінки кожного учасника справи під час реалізації своїх процесуальних прав та виконання обов'язків на кожній стадії цивільного процесу.

Виховна (стимулююча) функція темпоральних принципів цивільного судочинства спрямована на формування в учасників судового процесу належної процесуальної поведінки, яка забезпечується можливістю застосування до порушників широкого арсеналу заходів процесуального впливу (примусу). Завдяки темпоральній регламентованості цивільного процесуального законодавства цивільний процес стає більш динамічним, мобільним та оперативним. При цьому кожен учасник судового процесу має можливість наперед обрати для себе більш оптимальний алгоритм процесуальних дій та поведінки, що забезпечить економічну ефективність та часову визначеність процедури розгляду цивільної справи.

Захисну функцію темпоральних принципів цивільного судочинства розглянуто в контексті складової виховної (стимулюючої) функції. Аргументовано, що визначені цивільним процесуальним законодавством часові рамки для вчинення процесуальних дій, з одного боку, стимулюють учасника справи до належної темпоральної поведінки, з іншого, в разі недотримання ним часових рамок процесуальної поведінки, захищає протилежного учасника справи від недобросовісної поведінки опонента.

При з'ясуванні ролі темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми зроблено висновок, що остання має відповідати критеріям простоти та доступності, адже вони є суттєвими для особи, яка звертається за судовим захистом, оскільки її зрозумілість та чіткість дозволить у найкоротші строки відновити порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси особи.

Доведено, що механізм звернення до суду повинен вміщувати в собі оптимальну кількість процесуальних дій, сукупність, яких не породжуватиме

бюрократизму та буде достатньою для того, щоб на кожній стадії цивільного процесу досягалися поставлені процесуальні цілі. Комплексне поєднання зазначених елементів забезпечує оперативність усього цивільного процесу, його динамізм та визначає його зовнішню сторону.

Розділ 3 «Особливості реалізації темпоральних принципів в окремих стадіях цивільного судочинства» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Особливості реалізації темпоральних принципів на стадії судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції»* запропонована структурована система реалізації темпоральних принципів на окремих етапах розгляду цивільної справи в суді першої інстанції, зокрема, під час подачі позовної заяви (заяви) до суду, відкриття провадження в справі, підготовчого провадження, врегулювання спору за участю судді, а також під час розгляду справи по суті.

Здійснено класифікацію напрямів реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства за такими критеріями: залежно від стадій цивільного процесу (обов'язкові, факультативні); залежно від обсягів реалізації на стадіях розгляду цивільної справи (повне, часткове); за сферою прояву (економічна, процесуальна, правозастосовна, нормотворча); за суб'єктним складом, який застосовує темпоральні принципи (суддя, учасники справи, представники, інші учасники судового процесу).

Визначено, що на стадії судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції темпоральним принципам цивільного судочинства притаманні такі ключові ознаки: а) обов'язковість темпоральних приписів цивільного процесуального законодавства. Повне або часткове ігнорування вказаних приписів може призвести до негативних процесуальних наслідків з подальшою втратою можливості відновлення або захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів особи; б) індивідуальність темпоральних принципів цивільного судочинства проявляється в тому, що процедура розгляду окремо взятої цивільної справи характеризується власними темпоральними чинниками, обумовленими специфічним колом процесуальних дій, від належного вчинення яких буде залежати кінцевий результат наперед визначеної учасником справи процесуальної мети; в) системність – належна реалізація вказаної ознаки є запорукою ефективності цивільного процесу та практичного втілення конституційного права особи на судовий захист.

У підрозділі 3.2 *«Процесуальна роль темпоральних принципів на стадії розгляду цивільної справи в порядку апеляційного провадження»* проаналізовано етапи апеляційного провадження в контексті застосування темпоральних принципів цивільного судочинства від прийняття рішення про відкриття провадження у справі до ухвалення відповідного судового рішення.

Зроблено висновок, що реалізація темпоральних принципів цивільного судочинства відбувається ще на допроцесуальному етапі під час прийняття суб'єктами, зазначеними у ч. 1 ст. 352 ЦПК України, рішення про подання апеляційної скарги, яке безпосередньо залежить від нормативно регламентованих строків для звернення до суду апеляційної інстанції, та у більшості випадків обумовлюється економічною доцільністю вчинення відповідних процесуальних дій.

Визначено, що на етапі відкриття провадження у справі суди стикаються з проблемними питаннями пов'язаними з правильністю обчислення строків на апеляційне оскарження та необхідністю розгляду клопотань про поновлення пропущеного строку на подання апеляційної скарги. Дієвий механізм вирішення цього процесуального питання полягає у запровадженні Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, початок роботи якої відкладається незважаючи на законодавчо визначений «дедлайн» її функціонування.

Встановлено, що однією із специфічних рис перегляду рішень (ухвал) суду першої інстанції є діяльність судді-доповідача, так як тягар підготовки справи до розгляду покладається саме на нього, а відповідно застосування темпоральних принципів матиме для нього пріоритетне значення. Враховуючи, що ч. 1 ст. 371 ЦПК України визначений загальний строк розгляду апеляційної скарги, відповідно діяльність судді-доповідача повинна бути чіткою та раціональною в контексті згаданих процесуальних положень.

Причини порушення строків розгляду апеляційної скарги на сучасному етапі функціонування судової влади в більшості випадків обумовлені об'єктивними, незалежними від суду чинниками, зокрема, необхідністю усунення недоліків розгляду справи судом першої інстанції, а також відкладення розгляду справи у зв'язку з хворобою та відрядженням судді, надходження апеляційних скарг від інших учасників процесу з вирішенням питання про відкриття апеляційного провадження за цими скаргами. Крім цього, на реалізацію темпоральних принципів цивільного судочинства впливають такі негативні фактори, як значне навантаження суддів всіх інстанцій, незадовільне матеріально-технічне забезпечення судів, тривалість часу, необхідного для доставки судових повісток про дату судового засідання, тощо.

Сформульовано висновок про те, що темпоральні принципи цивільного судочинства застосовуються на всіх етапах апеляційного провадження, в тому числі допроцесуальному, а їх роль на зазначеній стадії характеризується економічною ощадливістю, раціональною мінімізацією строків розгляду апеляційної скарги, а також визначенням сукупності процесуальних дій необхідних для встановлення істини по справі.

У підрозділі 3.3 *«Темпоральні принципи в контексті перегляду судових рішень Верховним Судом»* акцентовано увагу на тому, що реалізація темпоральних принципів цивільного судочинства безпосередньо залежить від суб'єктного складу та процедурного порядку розгляду касаційної скарги, який об'єднує собою передумови для виникнення права на касаційне оскарження, подання касаційної скарги та її подальший судовий розгляд.

За результатами аналізу глави 2 розділу V ЦПК України та порівняння її положень з порядком розгляду апеляційної скарги акцентовано увагу на тому, що об'єднуючою їх рисою є наявність процесуального учасника – судді-доповідача, який відіграє визначальну роль при реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства.

Зазначається, що суддя-доповідач наділяється досить вагомим обсягом повноважень у частині відкриття касаційного провадження у справі, відмови

в такому відкритті, а також залишення касаційної скарги без руху чи її повернення, що свідчить про його автономність у прийнятті зазначених вище рішень. Аргументовано, що така ситуація повинна розглядатися з двох позицій. Перша являє собою позитивну сторону діяльності зазначеного суб'єкта, адже суддя-доповідач вирішує зазначені вище питання самостійно за власним внутрішнім переконанням, приймаючи владне рішення. Вирішуючи ці питання суддя-доповідач повинен звертатися до темпоральних принципів цивільного судочинства з метою своєчасного прийняття законного, об'єктивного та неупередженого рішення. Друга позиція проявляється в тому, що надання такого широкого спектру повноважень на одноосібне вирішення, може в кінцевому результаті звестися до процесуальних зловживань. З метою перешкоджання таким зловживанням запропоновано доповнити ЦПК України статтею 394¹ «Оскарження дій судді-доповідача».

У результаті проведених досліджень виокремлені характерні особливості касаційного провадження, в контексті реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства. Відстоюється точка зору про те, що касаційне провадження є тим процесуальним інститутом, який уособлює в собі поєднання двох рівнів впливу. Перший (мікрорівень) спрямований на врегулювання спірних правовідносин, що виникли між сторонами, та які не знайшли свого вирішення на попередніх стадіях цивільного судочинства. Другий (макрорівень) пов'язаний із вивченням суддями Верховного Суду, які отримали касаційну скаргу, нормативних актів та судової практики з метою формування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Сформовані Верховним Судом за результатами розгляду касаційних скарг висновки щодо застосування правових норм сприяють єдності судової практики для вирішення спірних питань в однотипних цивільних справах. За рахунок такої діяльності суди першої та апеляційної інстанцій отримують своєрідну «директиву» для використання при подальшому розгляді цивільних справ, зумовлюючи тим самим підвищення рівня професійної підготовки суддів та мінімізацію ухвалення рішень, що будуть у подальшому оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку.

Викладене відноситься до превентивних заходів, які також засновані на темпоральних принципах цивільного судочинства, адже у випадку, коли спірні відносини зазнають свого вирішення на більш ранніх етапах, можна стверджувати, що принцип процесуальної економії віднайшов свого безпосереднього застосування.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі висновки.

1. Запропоновано рівневу схему дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства, що складається з двох напрямів: законодавчого та доктринального, який вміщує в собі п'ять рівнів пізнання. Кожен з них надає власну частину інформації щодо предмету дослідження, формуючи в цілому комплексне бачення проблематики дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства. Представлено градацію часових етапів, що розкривають уявлення про темпоральні принципи цивільного судочинства та їх подальший розвиток. Виокремлення базового, проміжного і сучасного етапів формування цивільного процесуального законодавства дозволило простежити «шлях» зародження, розвитку та перспектив на майбутнє вчення про темпоральні принципи цивільного судочинства.

2. Розкрито особливість системного методу пізнання темпоральних принципів цивільного судочинства, суть якого зводиться до ідеї цілісного підходу до вивчення досліджуваного явища шляхом проведення аналізу за двома напрямками. Перший окреслює дослідження внутрішньої будови окремо взятого темпорального принципу, визначаючи його специфічні особливості, другий – дозволяє з'ясувати місце кожного з них у цілісній системі принципів цивільного судочинства. Встановлено, що результативність вказаного методу полягає в отриманні різнопланової інформації про темпоральні принципи цивільного судочинства, яка дозволяє вибудовувати їх ієрархію, виокремлюючи характерні ознаки кожного з них та встановлюючи їх місце в загальній системі цивільного процесу.

3. Сформульовано власне визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства». Здійснено поділ принципів цивільного судочинства за критерієм «темпоральності» на основні та суміжні. До числа основних віднесено: принцип розумного строку розгляду справи та принцип процесуальної економії; до суміжних – принцип пропорційності, формалізму, ефективності процесуального судочинства та недопустимості зловживання процесуальними правами.

4. Здійснено характеристику ознак темпоральних принципів цивільного судочинства шляхом виокремлення тих з них, що є спільними для цивільних процесуальних принципів у цілому. Окрему увагу зосереджено на розкритті змісту ознак, які характерні тільки для темпоральних принципів цивільного судочинства, що дозволяє їх ідентифікувати та вирізнити із загальної маси цивільних процесуальних принципів.

5. Виокремлено такі риси розумних строків темпоральних принципів цивільного судочинства. По-перше, розумні строки розгляду цивільної справи виступають процесуальним інструментарієм, який дозволяє забезпечити своєчасність реалізації прав осіб, чий права зазнали порушення, адже звертаючись до юрисдикційного способу захисту кожен має на меті отримати позитивний результат у найкоротші строки. По-друге, за рахунок безпосередньої реалізації зазначених строків цивільний процес стає більш динамічним, оперативним та ефективним, досягаючи тим самим обрання найбільш оптимальних, як процесуальних механізмів, так й процесуальних дій учасників судового процесу.

По-третє, завдяки розумним строкам розгляду цивільної справи досягається стабільність процесуальних правовідносин шляхом закріплення часової визначеності їх реалізації.

6. Розкрито суть принципу процесуальної економії, який розглядається як поєднання в межах розумних строків встановлених процесуальним законодавством інституцій, які забезпечують раціональність та ефективність розгляду цивільної справи із мінімальним витрачанням фінансових та людських ресурсів.

7. Запропоновано класифікацію напрямів реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства за такими критеріями: залежно від стадій цивільного процесу; залежно від обсягів реалізації на стадіях розгляду цивільної справи; за сферою прояву; за суб'єктним складом, який застосовує темпоральні принципи.

8. Здійснена схематична побудова етапів, на яких темпоральні принципи цивільного судочинства знаходять свій безпосередній прояв у рамках апеляційного розгляду цивільних справ, в основу якої покладено суб'єкт, який здійснює реалізацію цієї групи процесуальних принципів.

9. Досліджено роль судді-доповідача на стадії касаційного розгляду цивільної справи шляхом представлення двох підходів. Перший являє собою позитивну сторону діяльності зазначеного суб'єкта, здійснювану за власним внутрішнім переконанням із застосуванням темпоральних принципів цивільного судочинства щодо реалізації повноважень, визначених ст. 393, ст. 394 ЦПК України. З іншого боку встановлено, що надання такого широкого спектру повноважень на одноосібне вирішення зазначених питань, може в кінцевому результаті призводити до процесуальних зловживань.

10. Здійснено характеристику касаційного провадження, в контексті реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства та представлено дворівневу систему їх впливу. Перший рівень проявляється в рамках розгляду окремо взятої цивільної справи та направлений на врегулювання спірних правовідносин, що виникли між сторонами, та які не знайшли свого вирішення на попередніх стадіях цивільного судочинства. Другий рівень полягає у формуванні Верховним Судом узагальненої та сталої практики застосування правових норм за категоріями цивільних справ, формуючи тим самим єдність вирішення спірних питань в однотипних цивільних справах. Зазначена діяльність Верховного Суду сприймається в якості превентивних заходів, що відображаються в темпоральних принципах цивільного судочинства в контексті мінімізації підстав для перегляду судових рішень у касаційному порядку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Дронов С. Стан доктринальних досліджень проблематики темпоральних принципів цивільного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 25-29.

2. Дронов С. Методологія дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 25-29.

3. Дронов С.С. Основні підходи до визначення поняття темпоральних принципів цивільного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 4. Том 1. С. 35-39.

4. Дронов С.С. Система дослідження принципу розумного строку розгляду справи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 5. Том 1. С. 93-97.

5. Дронов С.С. Влияние темпоральных принципов гражданского судопроизводства на регулирование гражданских процессуальных правоотношений. *Право и Закон*. 2018. № 2. С. 85-90.

6. Дронов С.С. Implementation of the principle of procedural economy in consideration of civil cases. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 4 (volume 1). P. 55-59.

7. Дронов С. Основні методи дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Дніпро, 3-4 листопада 2017 р. Дніпро, 2017. С. 28-31.

8. Дронов С. Особливості дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція*, м. Харків, 1-2 грудня 2017 р. Харків, 2017. Ч. 1. С. 35-38.

9. Дронов С. Характеристика основних ознак темпоральних принципів цивільного судочинства. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 17-18 серпня 2018 р. Львів, 2018. С. 43-47.

10. Дронов С.С. Критерії оцінки принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 24-25 серпня 2018 року. Запоріжжя, 2018. С. 39-44.

АНОТАЦІЯ

Дронов С.С. Темпоральні принципи цивільного судочинства України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації розглянуто основні теоретико-правові та методологічні засади дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства, у тому числі в їх історичній ретроспективі. Визначено методологію їх дослідження, а також виокремлено ознаки притаманні зазначеній групі процесуальних принципів. Запропоновано авторське визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства».

Розкрито сутність визначальних темпоральних принципів цивільного судочинства, а саме приділено увагу характерним рисам принципу розумного строку розгляду справ, застосування якого є запорукою ефективності розгляду цивільної справи та забезпечення отримання вирішення спірних правовідносин у найкоротші терміни. Проаналізовано дію принципу процесуальної економії в процесі розгляду цивільних справ та акцентовано увагу на тому, що основна мета принципу полягає у мінімізації фінансових витрат під час розгляду цивільної справи шляхом обрання найбільш оптимального алгоритму процесуальних дій з отриманням, при цьому максимальної користі. Приділено увагу ролі темпоральних принципів цивільного судочинства в оптимізації цивільної процесуальної форми, яка віднайшла свого безпосереднього прояву через регулятивну, виховну (стимулюючу) та захисну функцію.

Досліджено особливості реалізації судом та учасниками судового процесу темпоральних принципів цивільного судочинства під час розгляду та вирішення цивільних справ в суді першої інстанції, а також на стадії апеляційного та касаційного провадження. За результатами проведеного дослідження сформульовано ряд пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, темпоральні принципи цивільного судочинства, ознаки темпоральних принципів, розумний строк розгляду справи, процесуальна економія, процесуальна форма.

АННОТАЦИЯ

Дронов С.С. Темпоральные принципы гражданского судопроизводства Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальна академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация является самостоятельным комплексным научным исследованием, в котором осуществлен анализ темпоральных принципов гражданского судопроизводства, в том числе особенностей их реализации и применения на различных стадиях гражданского процесса.

Рассмотрены основные теоретико-правовые и методологические основы исследования темпоральных принципов гражданского судопроизводства, в том числе в их исторической ретроспективе. Определена методология их исследования, а также выделены признаки присущие указанной группе процессуальных принципов. Предложено авторское определение понятия «темпоральные принципы гражданского судопроизводства».

Осуществлено разделение принципов гражданского судопроизводства по критерию «темпоральности» на основные (в которых данный критерий является главным, выделяясь от других и доминируя над ними) и смежные (в которых «темпоральность» является лишь одной из составляющих характеристик).

Основными темпоральными принципами гражданского судопроизводства предложено считать: принцип разумного срока рассмотрения дела и принцип процессуальной экономии; смежными – принцип пропорциональности, формализма, эффективности процессуального судопроизводства и недопустимости злоупотребления процессуальными правами.

Сформулировано понятие принципа разумного срока рассмотрения дела, который заключается в совершении, в кратчайшие сроки судом и участниками судебного процесса действий, достаточных для эффективной защиты нарушенных, непризнанных или оспариваемых прав, свобод или интересов лиц.

Доказано, что темпоральные принципы гражданского судопроизводства влияют на деятельность суда и участников судебного процесса регламентируя и стимулируя их процессуальное поведение.

Сформулирован вывод о том, что на современном этапе функционирования судебной власти в Украине действенность реализации темпоральных принципов зависит не только от неукоснительного соблюдения судом и участниками судебного процесса темпоральных составляющих гражданского процессуального законодательства, но и от объективных факторов (отсутствие должного количества судей, низкий уровень материально-технического обеспечения судов и т.п.).

Определены этапы, на которых темпоральные принципы гражданского судопроизводства находят свое непосредственное применение в рамках апелляционного пересмотра судебных решений, в частности, принятие участником дела решение о подачи апелляционной жалобы, непосредственная подача апелляционной жалобы в суд и рассмотрение дела судом апелляционной инстанции.

Раскрыта сущность принципа разумного срока рассмотрения гражданских дел. Принцип процессуальной экономии предложено считать непосредственно реализованным в случае, если гражданское дело рассмотрено в кратчайшие сроки с использованием минимальных экономических, трудовых ресурсов, без допуска необоснованных переносов судебных заседаний и объявления слишком длительных перерывов в рассмотрении дел.

Уделяется внимание характерным признакам принципа разумного срока рассмотрения дел, применение которого является залогом эффективности рассмотрения гражданского дела и обеспечения решения спорных правоотношений в кратчайшие сроки. Уделено внимание роли темпоральных принципов гражданского судопроизводства в оптимизации гражданской процессуальной формы, которая нашла своего непосредственное проявление через регулятивную, воспитательную (стимулирующую) и защитную функции.

Исследованы особенности реализации судом и участниками судебного процесса темпоральных принципов гражданского судопроизводства при рассмотрении и разрешения гражданских дел в суде первой инстанции, а также на стадии апелляционного и кассационного производства. По результатам проведенного исследования сформулированы предложения, направленные на оптимизацию гражданского процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданское судопроизводство, темпоральные принципы гражданского судопроизводства, признаки темпоральных принципов, разумный срок рассмотрения дела, процессуальная экономия, процесс

SUMMARY

Dronov S.S. Temporal principles of civil proceedings of Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

The thesis for the degree of Candidate of science (PhD) in specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; private international law – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation deals with the basic theoretical and legal and methodological principles of the study of temporal principles of civil justice, including in their historical retrospective. The methodology of their research has been determined, as well as the features specific to the group of procedural principles have been highlighted. The author defines the concept of «temporal principles of civil justice».

The essence of the decisive temporal principles of civil justice has been disclosed, namely, attention has been paid to the characteristic features of the principle of a reasonable term of hearing of cases, the application of which is a guarantee of the efficiency of consideration of a civil case and ensuring the resolution of disputable legal relations in the shortest possible time. The article has analyzed the effect of the principle of procedural economy in the process of civil cases and has emphasized that the main purpose of the principle is to minimize the financial costs during the civil case by selecting the most optimal procedure for obtaining, with the maximum benefit. Attention was paid to the role of the temporal principles of civil justice in the optimization of the civil procedural form, which had found its direct manifestation through a regulatory, educational (stimulating) and protective function.

The peculiarities of the implementation by the court and participants of the trial of the temporal principles of civil justice during the consideration and settlement of civil cases in the court of first instance, as well as at the stage of appeal and cassation proceedings have been investigated. According to the results of the research, a number of proposals have been formulated to optimize the civil procedural legislation of Ukraine.

Keywords: civil procedure, civil justice, temporal principles of civil justice, signs of temporal principles, reasonable time of trial, procedural economy, procedural form.